

RYSZARD MANTEUFFEL
 Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
 Warszawa

CZY CENY OPŁACALNE DLA GOSPODARSTWA ROLNICZEGO DADZĄ SIĘ OKREŚLIĆ NA PODSTAWIE RACHUNKU KOSZTÓW WŁASNYCH ?

Koszt własny produkcji artykułu rolniczego jest to taka wielkość, która, jeśli ją przyjąć za cenę jednostki tego artykułu, spowoduje zerową opłacalność artykułu. Z kolei koszty własne w gospodarstwie rolniczym są to takie wielkości, które, jeśli zostaną przyjęte za ceny poszczególnych artykułów rolniczych produkowanych w gospodarstwie spowodują, że opłacalność gospodarstwa będzie zerowa, to znaczy, że gospodarstwo nie przyniesie ani zysku, ani straty. Idąc dalej można by powiedzieć, że gdyby te koszty obliczyć i dodać do nich taki procent, jak wysoką akumulację założyliśmy, to uzyskalibyśmy ceny na poszczególne artykuły rolnicze, opłacalne dla rolnictwa.

Pragnęlibyśmy, aby artykuł ten przyczynił się do uzyskania odpowiedzi, czy założenie, które zrobiliśmy, da się w praktyce zastosować zakładając, że ceny są regulowane przez państwo lub w jakiś inny sposób.

Ogólne to zagadnienie, gdy do niego bliżej podejść, wymaga rozbicia na dwie skale. Na skalę mikro- i na skalę makroekonomiczną, a więc w odniesieniu do pojedynczego gospodarstwa oraz do mniejszej lub większej grupy gospodarstw, kończąc na całym kraju.

A. Czy ceny opłacalne dla pojedynczego gospodarstwa dadzą się ustalić na podstawie rachunku kosztów własnych?

Nie ulega oczywiście najmniejszej wątpliwości, że dla konkretnego gospodarstwa, przy określonym stałym kierunku produkcyjnym i przy niezmiennych (oczywiście praktycznie niezmiennych) warunkach przyrodniczych i ekonomicznych, obliczone koszty produkcji pozwolą przy podwyższeniu ich o zakładaną wysokość akumulacji (zysku) ustalić ceny, które będą, przy utrzymaniu wszystkich tych warunków, opłacalne dla tego gospodarstwa.

Powstaje jednak pytanie, czy, jeśli gospodarstwo zmieni swój kierunek produkcyjny (który określamy strukturą produkcji towarowej, względnie dla gospodarstwa chłopskiego — strukturą produkcji gotowej)¹, to czy wówczas owe opłacalne ceny pozostaną opłacalnymi w tym samym stopniu.

¹ Produkcja gotowa; suma produkcji towarowej i produkcji zużytej przez chłopa i jego rodzinę; jest to produkcja przeznaczona na konsumpcję.

By odpowiedzieć na to pytanie, można by zastosować jedną z dwóch metod, a mianowicie: albo operować rachunkiem modelowym (planowym) i obliczyć nowe jednostkowe koszty produkcji po dokonaniu zmiany kierunku produkcyjnego, albo też znaleźć dwa lub więcej gospodarstw praktycznie biorąc jednakowych (a więc możliwie do siebie podobnych) różniących się jedynie kierunkiem produkcyjnym, a więc udziałem produkcji roślinnej i zwierzęcej w strukturze produkcji towarowej lub gotowej. Odpowiedzią na postawione przez nas pytanie będzie to, jaki będzie wynik finansowy tych innych podobnych gospodarstw, jeśli zamiast cen przyjmujemy jednostkowe koszty artykułów własnej produkcji, obliczone z gospodarstwa pierwszego. Jeśli otrzymalibyśmy wyniki zerowe, oznaczałoby to, że jednostkowe koszty własne każdego z owych podobnych do siebie gospodarstw mogą być przyjęte za podstawę do ustalania opłacalnych cen dla niego, niezależnie od przyjęcia takiego lub innego kierunku produkcyjnego; inaczej mówiąc, że koszty jednostkowe poszczególnych artykułów są jednakowe, niezależnie od kierunku produkcyjnego.

Odpowiedź na postawione pytanie dała praca dyplomowa, wykonana w moim Zakładzie w 1959 r. przez Włodzimierza Staszkiwicza¹.

W tym celu zostały wyszukane trzy gospodarstwa państwowe, możliwie podobne do siebie, a różniące się jedynie kierunkiem produkcji. Wszystkie położone są na Górnym Śląsku. Gospodarstwem, w którym zostały wyliczone jednostkowe koszty realizacji, było gospodarstwo Stodółka, położone w powiecie Gliwice, o obszarze użytków rolnych 154,37 ha. Podajemy wysokość obliczonych kosztów własnych dla ośmiu podstawowych artykułów rolniczych. Koszt własny realizacji 1 q: żyta 128,11 zł, pszenicy 170,36 zł, jęczmienia 148,76 zł, owsa 108,66 zł, ziemniaków (wczesne) 87,81 zł, buraków cukrowych 44,79 zł, litr mleka 1,84 zł, i 1 kg żywca bydłęcego 8,68 zł. Rachunek dotyczył roku gospodarczego 1957/58.

Gospodarstwa, które dla zachowania warunków metody *ceteris paribus* były starannie dobrane tak, by były możliwie najbardziej bliskie pod względem innych cech z wyjątkiem kierunku produkcyjnego, były to następujące gospodarstwa państwowe:

Gospodarstwo M o k r e, położone w powiecie Tychy, o obszarze 167 ha użytków rolnych, oraz gospodarstwo N a k ł o Ś l ą s k i e, położone w powiecie Tarnowskie Góry, o obszarze 206,33 ha użytków rolnych.

Gospodarstwo Stodółka było gospodarstwem o wyraźnym kierunku zwierzęcym (34% produkcji towarowej produkcja roślinna, pozostałe 66% produkcja zwierzęca). Dwa pozostałe gospodarstwa miały kierunek roślinny, a mianowicie: gospodarstwo Mokre 54% produkcji roślinnej w produkcji towarowej, zaś gospodarstwo Nakło 51%.

Zadanie sprowadza się zatem do tego, by utrzymując w gospodarstwach Mokre i Nakło w niezmiennej wysokości nakłady, obliczyć wartość dochodów, na które składa się (z grubsza) wartość produkcji towarowej oraz różnica wielkości zapasów w stosunku do początku roku (wszystko liczone po cenach równych kosztom własnym realizacji w gospodarstwie Stodółka). Różnicą między dochodami i nakładami będzie zysk, którego wysokość nas

¹ Wł. Staszkiwicz. Jaki wynik osiągnie dobrze prowadzone gospodarstwo państwowe, jeśli jako ceny zostaną w nim przyjęte jednostkowe koszty własne, poniesione przez inne (podobne) również dobrze prowadzone gospodarstwo państwowe o innym kierunku produkcyjnym. Warszawa 1959.

interesuje. Poza bezwzględną wielkością zysku (lub straty) interesuje nas jeszcze wskaźnik opłacalności tj. procentowy stosunek dochodów do nakładów. W gospodarstwie Stodółka po przyjęciu cen w wysokości jednostkowych kosztów, współczynnik ten równa się 100,0%. W wyniku tych przeliczeń otrzymaliśmy liczby, zawarte w tabeli 1.

Tabela 1

Obliczenie wyników finansowych dla gospodarstw Mokre i Nakło Śląskie po przyjęciu cen realizacji w wysokości kosztów realizacji w gospodarstwie Stodółka (1957/58)

Wyszczególnienie	Gosp. Mokre	Gosp. Nakło Śl.
Dochody zł	764 570,60	1 166 279,15
Nakłady zł	958 737,59	1 261 084,34
Strata zł	194 166,89	94 805,19
Wskaźnik opłacalności	80,0	93,0

Liczby zawarte w tab. 1 mówią, że gospodarstwa Mokre i Nakło Śląskie po podstawieniu, zamiast rzeczywistych cen realizacji, kosztów realizacji gospodarstwa Stodółka nie uzyskały wyniku zerowego. Inaczej mówiąc koszty jednostkowe w tych gospodarstwach były inne niż w gospodarstwie Stodółka. Zapewne inny był stosunek między kosztami artykułów roślinnych oraz artykułów zwierzęcych, a ponieważ wartość pieniężna produkcji towarowej, co z grubsza odpowiada wielkości dochodów, jest sumą iloczynów ilości produktów zrealizowanych przez ich ceny, stąd suma iloczynów różnych ilości tych grup produktów przez różne ceny dała różne wielkości dochodów, a więc i różne wskaźniki opłacalności.

Oczywiście zdajemy sobie sprawę z tego, że podobieństwo tych trzech zbadanych gospodarstw nie było idealne i dlatego trudno przypisywać zbyt wielkie znaczenie do bezwzględnej wielkości uzyskanych wyników. Ponieważ jednak różnice są duże (w jednym gospodarstwie 20, a w drugim 7%) to należy przypuszczać, że nawet po odliczeniu jakiegoś procentu na ewentualne błędy, różnice pozostaną na tyle istotne, by móc uznać, że wysokość kosztów jednostkowych zależy od kierunku produkcji, jaki zostanie nadany gospodarstwu. A więc uzasadniony wydaje się pogląd, że jednostkowe koszty własne, obliczone dla określonego kierunku produkcyjnego, jaki istnieje w gospodarstwie, nie będą dostatecznie pewną podstawą do ustalenia ceny w tym samym stopniu opłacalnej przy różnych kierunkach produkcyjnych. Dochodzimy więc do sformułowania poglądu, że ceny ustalone nie mogą zapewniać jednakowej opłacalności gospodarstw podobnych i znajdujących się na podobnym poziomie zagospodarowania i prowadzenia, lecz o różnych kierunkach produkcyjnych. Kierunek produkcyjny gospodarstwa musi zatem dostosować się do istniejących proporcji cen na artykuły rolnicze, gdyby bowiem miało być odwrotnie, to musiałyby istnieć wielka różnorodność cen pod względem ich wysokości i wzajemnych proporcji, by zapewnić tym gospodarstwom podobny poziom opłacalności.

Fakt ten tłumaczymy, poza wszelkimi znanymi brakami metody podziałowej obliczania jednostkowych kosztów tym, że jak to zwykle formułujemy, wielkość jednostkowego kosztu produkcji w rolnictwie zależy od tego „w jakim towarzystwie” przebiega produkcja. Owe „towarzystwo” wpływa na wysokość jednostkowego kosztu poprzez wpływ stanowiska w płodozmianie (przedplony), poprzez wartość uzyskanej produkcji ubocznej i przez wiele innych okoliczności, które, co nie jest też bez znaczenia, nie zawsze są uwzględniane w rachunku lub niewłaściwie są w nim uwzględniane.

Przejdźmy teraz do omówienia tego zagadnienia w skali makroekonomicznej.

B. Czy ceny opłacalne dla większej zbiorowości gospodarstw (dla rolnictwa) dadzą się ustalić na podstawie rachunku kosztów własnych?

Próby naświetlenia tego zagadnienia staraliśmy się dokonać w oparciu o pewną ilość gospodarstw państwowych oraz chłopskich indywidualnych, położonych w jednym z lepszych rejonów rolniczych naszego kraju, a mianowicie w rejonie poznańsko-bydgoskim. Do badań przyjęliśmy 10 gospodarstw państwowych, dla których obliczane były jednostkowe koszty produkcji przez Instytut Ekonomiki Rolnej, oraz w 31 gospodarstwach chłopskich (18 w woj. poznańskim i 13 w woj. bydgoskim), które prowadziły rachunkowość przy pomocy wspomnianego Instytutu i dla których Instytut obliczał jednostkowe koszty produkcji. Liczby dla gospodarstw państwowych mieliśmy dla trzech lat (lata 1957/58, 1958/59 i 1959/60), dla gospodarstw chłopskich dla roku 1957/58. W odniesieniu do gospodarstw państwowych posiłkujemy się również jednostkowymi kosztami produkcji, obliczonymi przez Instytut Ekonomiki Rolnej zarówno dla rejonu poznańsko-bydgoskiego w oparciu o badania reprezentacyjne, jak też dla całego kraju.

Ponieważ w gospodarstwie rolniczym produkowana jest bardzo duża ilość artykułów, byłoby więc rzeczą bardzo trudną i pracochłonną operować w naszych badaniach wszystkimi bez wyjątku artykułami, dlatego też zdecydowaliśmy się zajmować jedynie ośmioma głównymi artykułami, produkowanymi przez nasze gospodarstwa, do których należą: pszenica, żyto, jęczmień, owies, ziemniaki, buraki cukrowe, mleko i żywiec trzody chlewnej. Artykuły te stanowiły bardzo poważny udział w produkcji towarowej gospodarstw, a mianowicie w gospodarstwach państwowych w roku 1957/58 — 48,5%, w roku 1958/59 — 79,6%, w roku 1959/60 — 68,9%, zaś w gospodarstwach chłopskich w roku 1957/58 w województwie poznańskim — 72,7% i w województwie bydgoskim — 87,5%. Podając jednak liczby w odniesieniu do produkcji towarowej tych ośmiu artykułów będziemy rozumowali według zasady *pars pro toto*, uważając, że tendencje w całej produkcji towarowej będą podobne do tendencji stwierdzonych dla 8 zbadanych artykułów.

1. Zacniemy od dokonania analizy, w jakim stosunku jednostkowe koszty produkcji, obliczone dla różnych zbiorowości gospodarstw pozostają do rzeczywistych cen realizacji. Dla oszczędności miejsca będziemy podawali tylko niektóre liczby. Liczby układały się podobnie we wszystkich zbadanych latach, przytoczymy więc tu dane jedynie z 1957/58 r., a więc

z roku, dla którego posiadamy dane dotyczące gospodarstw chłopskich indywidualnych. To podobieństwo liczb dla gospodarstw państwowych pozwala przypuszczać, że podobnie ułożyłyby się również liczby w gospodarstwach chłopskich, dla których nie mogliśmy uzyskać danych za trzechlecie.

Tabela 2

Ceny realizacji, koszty własne i ich stosunek w gospodarstwach państwowych w roku 1957/58

Nazwa artykułu	Jednostka miary	Ceny krajowe zł	Koszty własne krajowe zł	Stosunek do cen krajowych w %	Koszty własne rejonu Pz-Bd zł	Stosunek do cen krajowych w %	Koszty własne 10 gospodarstw zł	Stosunek do cen krajowych w %
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Zyto	q	187	210	112,3	177	94,7	158	84,5
Pszenvica	q	285	219	76,8	155	54,4	139	48,8
Jęczmień	q	190	187	98,3	165	86,8	93	48,9
Owies	q	190	194	102,1	173	91,0	131	69,2
Ziemniaki	q	45	88	195,5	78	173,1	73	162,5
Buraki cukrowe	q	60	53	88,4	46	86,9	38	63,4
Mleko	ltr	2,40	2,81	117,2	2,26	94,2	2,13	88,9
Zywiec trzody chlewnej	kg	18,80	20,20	107,5	17,10	90,9	21,80	115,6

Z tabeli 2 możemy wyprowadzić wniosek, że wprowadzie dla wszystkich rodzajów podanych w niej artykułów istnieje wspólna tendencja przekraczania przez koszty własne cen realizacji lub nieosiągania ich, nie ma natomiast najmniejszych tendencji w tym kierunku, by wszystkie one pozostawały w zbliżonym jednolitym stosunku do cen. Istnieje tu zgodność zarówno w skali ogólnokrajowej (kolumna 3, 4, 5), jak i dla rejonu Pz-Bd (kolumna 3, 6, 7) oraz dla 10 zbadanych gospodarstw (kolumna 3, 8, 9). A więc ceny istniejące w roku 1957/58 dla gospodarstw państwowych miały zupełnie inne wzajemne proporcje niż koszty własne na szczeblu ogólnokrajowym, na szczeblu rejonu poznańsko-bydgoskiego, wreszcie niż średnie koszty własne z dziesięciu badanych gospodarstw.

Zobaczymy jeszcze, jak się przedstawiały te proporcje w układzie pionowym, tj. dla trzech kolejnych lat. Dla oszczędności miejsca zbadamy te proporcje jedynie dla kosztów ogólnokrajowych.

Możemy stwierdzić, że w żadnym z kolejnych badanych lat nie ma jakiegoś stałego stosunku pomiędzy kosztami a cenami realizacji poszczególnych produktów. W każdym z kolejnych lat następuje jednak pewne złagodzenie owych ogromnych różnic, jakie istniały w roku 1957/58. Należy to tłumaczyć zarówno pewnymi korektami w cenach, dokonywanymi przez państwo, jak też dostosowywaniem się gospodarstw do istniejących cen.

Tabela 3

Ceny realizacji, koszty własne średnie ogólnokrajowe i ich stosunek w latach 1957/58, 1958/59 i 1959/60 w gospodarstwach państwowych

Nazwa artykułu	Rok 1957/58			Rok 1958/59			Rok 1959/60			
	ceny realizacji zł	koszty własne zł	stosunek do cen realizacji w %	ceny realizacji zł	koszty własne zł	stosunek do cen realizacji w %	ceny realizacji zł	koszty własne zł	stosunek do cen realizacji w %	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Żyto	q	187	210	112,3	230	232	100,8	230	227	98,7
Pszenica	q	285	219	76,8	330	280	84,9	330	212	64,2
Jęczmień	q	190	187	98,3	231	209	90,5	231	239	103,4
Owies	q	190	194	102,1	221	216	97,8	221	244	110,5
Ziemniaki	q	45	88	195,5	65	96	147,6	60	83	138,5
Buraki cukr.	q	60	53	88,4	60	55	91,7	60	64	106,8
Mleko	ltr	2,40	2,81	117,2	2,40	2,69	112,1	2,40	2,34	97,6
Żywiec trzody chlewnej	kg	18,80	20,20	107,5	19,90	24,90	131,0	18,50	19,40	104,9

Tabela 4

Ceny realizacji (ceny państwowego skupu nadobowiązkowego), koszty własne dla rejonu poznańsko-bydgoskiego oraz średnie dla zbadanych gospodarstw woj. poznańskiego i bydgoskiego. Gospodarstwa chłopskie indywidualne r. 1957/58.

Nazwa artykułu	Ceny zł	Koszty własne rejonu Pz-Bd zł	Stosunek do cen w %	Średnie koszty własne 18 gosp. pozn. zł	Stosunek do cen w %	Średnie koszty własne 13 gosp. bydg. zł	Stosunek do cen w %
1	2	3	4	5	6	7	8
Żyto	q	223	200	89,7	192,7	86,5	72,5
Pszenica	q	312	230	73,7	231,4	74,2	76,0
Jęczmień	q	276	194	70,3	212,1	76,9	70,0
Owies	q	206	202	98,0	187,6	91,0	78,2
Ziemniaki	q	67	53	79,0	55,9	83,5	62,3
Buraki cukr.	q	60	32	53,3	48,1	80,3	59,8
Mleko	ltr	2,26	2,25	99,5	2,51	111,2	92,5
Żywiec trzody chlewnej	kg	16,90	16,64	98,6	17,96	106,2	99,5

Ogólnie możemy stwierdzić, że proporcje między cenami realizacji produkcji gospodarstw państwowych różniły się zasadniczo od proporcji między kosztami własnymi produkcji.

Przyjrzyjmy się jeszcze liczbom ujmującym podobne zagadnienia w odniesieniu do gospodarstw chłopskich indywidualnych. Liczby dotyczą jednego roku 1957/58. Porównywać będziemy proporcje między kosztami własnymi dla rejonu poznańsko-bydgoskiego, oraz średnie dotyczące zbędanych gospodarstw w województwie poznańskim oraz w województwie bydgoskim.

I tu stosunek między wysokością kosztów własnych a ceną nie jest stały (ani bliski stałego) dla każdej z kategorii kosztów własnych. Rozpiętości są jednak, ogólnie biorąc, mniejsze niż w gospodarstwach państwowych. Odnosimy wrażenie, że pozostaje to w związku z tym, że gospodarstwa chłopskie łatwiej dostosowują się do istniejących proporcji cen, niż gospodarstwa państwowe, na których w znacznym stopniu ciąży przymus planu państwowego, wynikający z potrzeb produkcyjnych, co nie zawsze jest zgrane z korzyściami ekonomicznymi.

2. Przeprowadziliśmy następane badania, w których już nie porównywaliśmy kosztów z cenami, lecz wartość produkcji towarowej, liczonej po koszcie własnym z wartością produkcji towarowej, liczonej po cenie realizacji, a więc z wielkością rzeczywiście uzyskanej produkcji towarowej.

Badanie miało wykazać, czy odchylenia od wartości produkcji towarowej, obliczonej dla każdego gospodarstwa tymi dwoma sposobami, są podobne w poszczególnych gospodarstwach oraz czy średnie odchylenia od wartości produkcji towarowej dla poszczególnych grup artykułów, obliczone tymi dwoma sposobami, są podobne czy też nie. Chodziło więc o zbadanie, czy istnieje stały stosunek pomiędzy poziomem wartości produkcji, liczonej po cenach realizacji i po kosztach własnych, czy też nie. Gdyby ów stały stosunek istniał, oznaczałoby to, że proporcje cen mogą się opierać o proporcje między kosztami.

Tabela 5

Odchylenia (liczone w procentach) między wartością produkcji towarowej, liczonej po indywidualnym koszcie własnym poszczególnych artykułów a wartością produkcji towarowej liczonej po cenach realizacji, czyli wartości rzeczywistej

Rok (rejon, liczba gosp.)	8 artykułów		4 główne zboża		2 rośl. okopo- we (ziemn., bur. cukr.)		2 art. zwierzę- ce (mleko, żywiec)	
	od	do	od	do	od	do	od	do
10 gospodarstw państwowych rejonu poznańsko-bydgoskiego								
1957/58	-37,1	- 0,3	-61,5	-21,5	-80,9	+ 52,9	-17,1	+57,7
1958/59	-28,5	+21,3	-60,0	+ 3,8	-36,0	+ 31,1	-29,8	+64,7
1959/60	-22,4	+ 1,2	-51,2	-23,7	-14,4	+138,0	-20,9	+19,9
31 chłopskich gospodarstw indywidualnych rejonu poznańsko-bydgoskiego								
1957/58 (Poznań 18 gospod.)	-52,1	+320,5	-45,9	+110,5	-72,0	+ 62,5	-52,9	+431,5
1957/58 (Bydgoszcz 13 gospod.)	-40,9	+ 8,4	-63,6	+ 30,3	-68,9	- 5,3	-38,7	+ 24,7

Nie byliśmy w stanie, ze względu na ograniczone rozmiary artykułu, podać odchyień dla każdego z badanych gospodarstw, podaliśmy tylko w tab. 5 wielkość ich rozrzutów.

Liczby podane w tej tabeli mówią o tym, że rozrzut jest bardzo duży i idzie w różnych kierunkach, zarówno w kierunku zwiększania, jak i zmniejszania wartości rzeczywistej produkcji towarowej. Trudno więc dopatrywać się tu jakiegoś stałego stosunku między tymi dwoma wielkościami.

W następnej tabeli podamy jeszcze średnie wielkości odchyień.

Tabela 6

Średnie odchylenia (liczone w procentach) między wartością produkcji towarowej, liczonej po indywidualnym koszcie własnym poszczególnych artykułów a wartością produkcji towarowej, liczonej po cenach realizacji

Rok (rejon)	8 artykułów	4 główne zboża	2 rośliny okopowe	2 art. zwierzęce mleko i żywiec
10 gospod. państwowych rejonu poznańsko-bydgoskiego				
1957/58	—21,3	—47,6	—26,5	+3,5
1958/59	—14,3	—37,8	—15,8	+7,1
1959/60	—9,1	—38,6	+24,5	—3,8
31 gospodarstw chłopskich indywidualnych rej. pozn.-bydgoskiego				
woj. pozn.				
1957/58	—10,1	—13,2	—42,5	+1,9
woj. bydg.				
1957/58	—25,5	—27,9	—54,7	—7,3

Liczby tabeli 6 mówią wyraźnie, że poziom ogólny kosztów owych 3 grup artykułów odbiega bardzo silnie od ogólnego poziomu cen w odpowiednich grupach. W gospodarstwach państwowych najbardziej odbiegają koszty od cen w grupie zbożowej: inaczej mówiąc te artykuły były najbardziej opłacalne, jeśli oprzeć się na rachunku kosztów własnych, dokonanym metodą rozdzielczą (= podziałową).

Najbliższy ogólnemu poziomowi cen był poziom kosztów artykułów zwierzęcych, zarówno w gospodarstwach państwowych, jak i chłopskich. W gospodarstwach państwowych po środku znajdowały się rośliny okopowe. W gospodarstwach chłopskich natomiast (mamy tu dane tylko z jednego roku) stosunkowo najniższe koszty wykazała średnio grupa roślin okopowych. Jak z tych liczb wynika, stosunek kosztów do cen jest różny w poszczególnych grupach artykułów rolniczych i to nie tylko w gospodarstwach państwowych, ale i w gospodarstwach chłopskich. Stąd można wysnuć wniosek, że proporcje między cenami, które uznawane są na ogół za prawidłowe przez rolników, i które zapewniają dostateczną opłacalność gospodarstw chłopskich, nie odpowiadają proporcjom między kosztami produkcji. Gdyby zamiast cen przyjąć koszty z określonym narzutem na akumulację, wynik finansowy byłby inny w poszczególnych gospodarstwach: wynik ten (lepszy lub gorszy od dotychczasowego) zależałby od struktury produkcji towarowej względnie — w gospodarstwach chłopskich

— od struktury produkcji gotowej, a więc od kierunku produkcyjnego gospodarstw.

Żeby już nie istniały żadne wątpliwości pod tym względem, przytoczymy jeszcze podobne liczby jak w tabeli 6, dotyczące gospodarstw państwowych za te same trzy lata, ale obliczone w oparciu o jednostkowe koszty własne nie indywidualne, lecz średnie krajowe. Gdyby chcieć ceny kształtować w oparciu o koszty własne, wtedy oczywiście należałoby oprzeć się raczej o koszty krajowe, a nie indywidualne, bądź nawet rejonowe.

Tabela 7

Średnie odchylenia (liczone w procentach) między wartością produkcji towarowej, liczonej po średnim krajowym koszcie własnym poszczególnych artykułów, a wartością produkcji towarowych, liczonej po cenach realizacji, dla 10 gospodarstw państwowych rejonu poznańsko-bydgoskiego

Rok	8 artykułów	4 główne zboża	2 rośliny okopowe	2 artykuły zwierzęce mleko i żywiec
1957/58	-3,9	-16,7	- 9,3	+ 9,5
1958/59	-7,3	-14,5	+ 1,4	+19,4
1959/60	-1,5	-22,9	+15,7	0

Wprawdzie odchylenia te są różne niż w tabeli 6, opartej o koszty jednostkowe indywidualne poszczególnych gospodarstw, ale rozbieżności pomiędzy poszczególnymi grupami artykułów są równie wielkie jak poprzednie, co potwierdza nasz poprzedni wniosek. Jest rzeczą ciekawą, że ogólne tendencje są podobne, a mianowicie: najbardziej opłacalne (formalnie) są zboża, produkty zwierzęce są raczej nieopłacalne (formalnie), z okopowymi jest różnie, a więc ogólnie biorąc są na granicy opłacalności (również formalnie).

Mówimy „formalnie” ponieważ, jak już o tym wspominaliśmy w części pierwszej, mamy poważne zastrzeżenia co do wysokości kosztów jednostkowych uzyskiwanych metodą podziałową (= rozdzielczą).

3. Wreszcie trzecim argumentem przemawiającym za tym, że jednostkowe koszty własne, obliczane przy zastosowaniu metody podziałowej, nie mogą być w sposób bezpośredni wykorzystane dla ustalania wysokości cen opłacalnych dla rolnictwa, może być porównanie wysokości kosztów jednostkowych i cen pszenicy w zestawieniu z kosztami jednostkowymi i cenami innych zbóż.

Dla wyjaśnienia naszego poglądu w tej sprawie dokonamy porównania kosztów jednostkowych i cen pszenicy ozimej z kosztami jednostkowymi i cenami innego zboża ozimego, jakim jest żyto. Są to dwie rośliny stosunkowo najbliższe sobie z różnych względów: podobne zastosowanie, podobna agrotechnika, podobne gleby.

Koszt produkcji 1 q pszenicy w gospodarstwach państwowych w latach 1957/58 i 1959/60 był niższy od kosztu produkcji 1 q (żyta). Średnio, licząc dla uproszczenia razem lata i typy społeczno-gospodarcze, koszt produkcji pszenicy był nieznacznie wyższy (211 zł) od kosztu produkcji

Tabela 8

Porównanie wysokości jednostkowych kosztów produkcji, cen oraz wskaźników opłacalności pszenicy ozimej oraz żyta ozimego w gospodarstwach państwowych oraz w indywidualnych gospodarstwach chłopskich w latach 1957/59—1959/60

Wyszczególnienie	Pszennica			Żyto		
	cena zł/q	jed- nostk. koszt wł. zł/q	sto- sunek koszt	cena zł/q	jed- nostk. koszt wł. zł/q	sto- sunek koszt
			cena w %			w %
Państw. gospod. rolne						
1957/58 średnie jednostkowe koszty indywidualne	285	139	48,8	187	158	84,5
j. koszt. wł. rejonu pozn.-bydgoskiego	285	155	54,4	187	177	94,7
j. koszt. wł. krajowe	285	219	76,8	187	210	112,3
1958/59 średnie jedn. koszty indywidualne	330	229	69,2	230	170	73,8
j. koszt. wł. rejonu pozn.-bydgoskiego	330	232	70,2	230	180	78,2
j. koszt. wł. krajowe	330	280	84,9	230	232	100,8
1959/60 średnie jedn. koszt. indywidualne	330	177	53,6	230	199	86,3
j. koszt. wł. rejonu pozn.-bydgoskiego	330	192	58,1	230	194	84,2
j. koszt. wł. krajowe	330	212	64,2		227	98,7
Indywidualne gospodarstwa chłopskie rejonu poznań- sko-bydgoskiego r. 1957/58						
j. koszt. wł. rejonu pozn.-bydgoskiego	312	230	73,7	223	200	89,7
średnie koszty ind. 18 gosp. województwa poznańskiego	312	231	74,1	223	193	86,5
średnie koszty ind. 13 gosp. wojew. bydgoskiego	312	237	76,0	223	162	72,7
średnio	314	211	67,2	217	192	88,5

żyta (192 zł). Te proporcje przesunęłyby się tylko nieznacznie w kierunku pszenicy, gdyby policzyć rentę gruntową, która nie jest uwzględniana w tym rachunku.

Tymczasem cena 1 q pszenicy jest znacznie wyższa od 1 q żyta (średnio o 45%). Jest to jeszcze jeden dowód na to, że obecne ceny nie są oparte na wynikającej z rachunku kosztów wysokości jednostkowych kosztów

cji. Nie musi więc ona być koniecznie związana nawet z owymi faktycznymi (obiektywnymi) kosztami własnymi, gdyby nawet można było je obliczyć. W warunkach natomiast gospodarki socjalistycznej, oparcie cen o nawet „obiektywne” koszty własne plus średnia stopa zysku nie może być chyba uznane za słuszne, bo jak wiadomo, w gospodarce tej nie istnieje średnia stopa zysku. Zresztą w gospodarce tej trudno mówić o systemie cen artykułów rolniczych samym w sobie, oderwanym od ogólnego systemu cen w całej gospodarce narodowej.

* * *

Pisząc ten artykuł chciałem wykazać, że nie można sprawy upraszczać i tak stawiać sprawy: chcesz mieć właściwe ceny, to powiedz mi, jakie dzisiaj masz koszty.

Ponieważ sądzę, że czytelnicy nie znają lub nie pamiętają moich poglądów w sprawie zadań stawianych obliczaniu jednostkowych kosztów produkcji, których wyraz dawałem zresztą nieraz, również i w publikacjach, pozwalam sobie dla uniknięcia ewentualnych nieporozumień przypomnieć w skrócie te poglądy.

Zadania stawiane obliczaniu jednostkowych kosztów produkcji należy podzielić na dwie grupy.

1. Zadania w zakresie oddzielnych jednostek produkcyjnych.

a. Pomoc przy obniżaniu jednostkowych kosztów przez poznawanie i analizę wysokości elementów składowych tych kosztów,

b. Spełnianie roli jednego z elementów systemu płac opartego o premie, ustalone w zależności od stopnia obniżenia wysokości jednostkowych kosztów; można by tu jednak mieć wątpliwość, czy trzeba aż obliczać często bardzo problematyczną wysokość kosztu jednostkowego, by móc w sposób słuszny wynagradzać za pracę,

c. Danie odpowiedzi co do właściwości rozmieszczenia poszczególnych roślin na terenie gospodarstwa, lub racjonalności żywienia lub rozmieszczenia w terenie poszczególnych stad tego samego gatunku zwierząt gospodarczych, przy doprowadzaniu rachunku do oddzielnej rośliny na oddzielnym polu, oraz do oddzielnego produktu zwierzęcego w określonym stadzie.

2. Zadania w zakresie polityki gospodarczej.

a. Przy ustalaniu cen artykułów rolniczych należy badać wpływ zmian wysokości i struktury kosztów jednostkowych poszczególnych artykułów rolniczych na opłacalność gospodarstw oraz na nastroje producentów. Chodzi tu o rachunek różnicowy, a nie o wielkości bezwzględne poszczególnych kosztów jednostkowych, sporządzany w sposób ciągły w kolejnych latach.

b. Dla zróżnicowania narzędzi polityki ekonomicznej w odniesieniu do rolnictwa, m. in. dla ustalania wysokości i rozrzutu cen środków produkcji dla rolnictwa, systemu i wysokości różnych podatków i opłat itd.

Stosunek mój do sprawy obliczania kosztów jednostkowych produkcji jest zatem następujący:

1) Jestem zdecydowanym wrogiem (w obecnej sytuacji) obliczania jednostkowych kosztów produkcji w każdym gospodarstwie (także i uspołecznionym) w księgowości systematycznej przed bilansem rocznym.

2) Jestem gorącym zwolennikiem liczenia jednostkowych kosztów produkcji:

a) w skali całego gospodarstwa dla określonej ilości gospodarstw należących do różnych typów gospodarczych i należących do różnych form społeczno-gospodarczych: przez jak najwięcej lat te same gospodarstwa, te same metody.

b) w skali poszczególnych artykułów roślinnych na poszczególnych polach i dla poszczególnych artykułów zwierzęcych w poszczególnych stadach: w tych samych gospodarstwach należących do różnych typów produkcyjnych i stosujących różne systemy gospodarcze i różne systemy produkcyjne, przez 3—5 lat.

Jeśli więc rachunek kosztów jednostkowych ma dawać konkretne korzyści dla życia gospodarczego i nauki, instytuty i zakłady wyższych uczelni powinny koszty te badać w sposób ciągły i systematyczny.

To oczywiście nie oznacza, że w poszczególnych przypadkach nie jest konieczne szybkie przeprowadzanie badań mających charakter sondowania sytuacji, w oparciu o najlepszą chyba w tych okolicznościach metodę ankietową.

РИШАРД МАНТЕЙФЕЛЬ

Главная школа сельского хозяйства

В а р ш а в а

РЕНТАБЕЛЬНЫЕ ЦЕНЫ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА И ВОЗМОЖНОСТЬ ИХ ОПРЕДЕЛЕНИЯ НА ОСНОВЕ РАСЧЕТА СЕБЕСТОИМОСТИ

Резюме

Вопрос, могут ли или должны рентабельные цены на сельско-хозяйственные продукты определяться затратами на производство единицы продукции, теоретически мало разработан.

Возникает вопрос: можно ли рентабельные цены определять себестоимостью единицы продукции с добавлением определенной части накопления, обеспечивающей запланированный доход от всего хозяйства, или от определенного продукта.

Попытка ответа на этот вопрос была предпринята в двух отдельных масштабах: в микро- и макромасштабе. Из приведенных в статье исследований вытекает, что:

1) Величина затрат на производство единицы продукции тех самых продуктов в хозяйствах с подобным уровнем освоения хозяйства, но с различными производственными направлениями — разная. Следовательно, нельзя найти такие цены, определяемые себестоимостью

единицы продукции, которые обеспечили бы одинаковую рентабельность хозяйств с разными производственными направлениями.

2) Величина себестоимости единицы продукции этих самых продуктов в отдельных районах страны не одинакова, следовательно и здесь нельзя применять одну и ту же рентабельную цену.

Из статьи вытекает, что себестоимость единицы продукции не может служить непосредственной основой при определении единых цен, в такой же мере рентабельных для всех хозяйств с различными производственными направлениями и расположенных в разных районах страны.

RYSZARD MANTEUFFEL
The Main School of Agriculture
Warsaw

IS IT POSSIBLE TO DETERMINE PROFITABLE AGRICULTURAL PRODUCTS PRICES ON THE BASIS OF COSTS?

S u m m a r y

The question whether unit production costs may, or should constitute a basis for calculating profitable prices of agricultural products has not yet been fully answered.

The question arises whether it is possible to determine profitable prices on the basis of unit production costs with the addition of a certain amount for accumulation, thus ensuring the required degree of profitability of a farm or of a certain product.

An attempt has been made to answer this question from two points of view: micro-scale and macro-scale. It would appear that:

1) The unit cost of the same product is different on farms where equipment is similar but specialization is different. It is not possible, then, to arrive at such prices — based on unit production costs — as would ensure the same rate of profitability for farms specializing in different types of production.

2) The unit cost of the same product is different in different regions of the country; there fore, also here it is not possible to arrive at a uniformly profitable price.

It follows from the article that unit cost cannot constitute a direct basis for determining uniform prices, equally profitable for farms specializing in different fields or located in different regions of the country.